ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 1, številka 1, junij 1997 · ISSN 1408-2969

UVODNIK

Uvod

Citiranje: Uredništvo, »Uvod«, *Analiza: časopis za kritično misel* 1, št. 1 (1997): 3–5.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

ČASOPIS, KI GA IMA BRALEC V ROKAH, ima namen postati forum filozofske razprave o vseh vprašanjih sodobne filozofije. Glavna prepričanja, ki jih zastopa uredništvo časopisa, lahko strnemo v misel, da je filozofija *racionalna, spoznavna in argumentativna* dejavnost, v kateri mora imeti problemski pristop prednost pred zgodovinskim. Filozofija je po svoji spoznavni usmeritvi in racionalnosti bližja znanosti kot pa, recimo, religiji, književnosti, ali umetnosti.

Čeravno tak pristop k filozofiji ni nikogaršnji monopol, pa je najbolj razvit ravno v okvirih tradicije, ki se imenuje analitična. Naše prepričanje, ki ga bomo poskušali zagovarjati in dokumentirati na straneh tega časopisa, je, da taka filozofija nadaljuje najboljše tokove klasične filozofije in da so današnji analitični filozofi nasledniki Sokrata, Platona, Aristotela, Descartesa, Leibniza, Lockea, Humea in Kanta, če omenimo le najbolj znane. Ti filozofi so gledali na filozofijo kot na racionalno in spoznavno dejavnost, neločljivo od znanosti. Njihov interes je bil problemski; pogosto so ga navdihovala znanstvena raziskovanja, njihova metoda razpravljanja prej argumentativna in logična kot pa interpretacijska in historicistična.

Nekaj besed o nastanku in ozadju analitične tradicije. Nastala je v Srednji in Zahodni Evropi - v Nemčiji, Avstriji, Angliji in Poljski ..., vendar se je med dvema vojnama izkazala za preveč racionalno v obdobju, ki racionalnosti ni bilo naklonjeno. Vodilni avtorji te tradicije - tako tisti iz Dunajskega krožka kot drugi - so bili prisiljeni v emigracijo (medtem ko so nekateri izmed poljskih logikov končali v koncentracijskih taboriščih). Mnogi emigranti (Carnap in Neurath kot najbolj znana) so bili socialisti, drugi so morali emigrirati zaradi svojega židovskega porekla. Tako je ta zahodnoevropska in srednjeevropska tradicija živela še naprej v Združenih državah in v Veliki Britaniji (s pomembnim skandinavskim odcepom) in dobila značaj "anglosaške" filozofije. Danes analitična filozofija znova cvete v kontinentalni Evropi. (Slovenija je leta 1996 za tri leta prevzela vlogo predsedujoče v *Evropskem društvu za analitično filozofijo* in vlogo organizatorice evropskega analitičnega kongresa leta 1999.)

Zdaj je čas, da se obrnemo k vsebinskim temam. Pričakovati je bilo, da se bo racionalna tradicija v filozofiji - v nasprotju z rastočim iracionalizmom v 19. in v prvi polovici 20. stoletja - najbolj ohranila v tistih vejah filozofije, ki so bližje logiki, matematiki in naravoslovnim znanostim. Utemeljitelji analitične filozofije - Frege, Russell in Wittgenstein - so videli v logiki dragoceno orodje racionalnosti,

zato so ga izbrusili do tedaj še nikoli ugledane ostrine. Prepričanje, da je logika ključ za razumevanje jezika, pojmov in misli, je ostalo prisotno v glavnem toku analitične filozofije, čeravno so ga pogosto ublaževali in dopolnjevali z alternativnimi pristopi, na primer v filozofiji poznega Wittgensteina in njegovih naslednikov ali pa v današnjem naturalizmu. Druga posebnost analitične tradicije je zanimanje za jezik. Filozofija se je vselej ukvarjala z analizo misli in pojmov, kakor pričajo Platonovi dialogi in Kantova *Kritika*, analitična filozofija pa je k temu dodala novo razsežnost: zamisel, da je jezik kraljevska, če že ne tudi edina pot do misli. Analitična filozofija se je lotila tradicionalnih filozofskih problemov opremljena z orodji jezikovno-logične analize in je vselej imela pred očmi, kaj ima o določenem problemu povedati znanost. Ravno tu je v domači recepciji analitične tradicije prišlo do nekega nesporazuma. Filozofi Dunajskega krožka so znani po tem, da so - vsaj v programskih izjavah - zavračali ukvarjanje z "metafiziko". To stališče je tako pri nas kot v nekaterih drugih evropskih deželah na žalost postalo stereotip za analitičnega filozofa. To zavračanje "metafizike" je bilo pravzaprav le kratki interludij, kateremu je v povojnem obdobju sledilo intenzivno ukvarjanje z osrednjimi temami ontologije in spoznavne teorije (analitični filozofi so razvili podroben nauk o možnosti in nujnosti, univerzalijah, bistvu, o odnosu med fizičnim in psihičnim in o upravičevanju in dosegu spoznanja).

Središčno območje raziskovanja analitičnih filozofov je bila znanost in znanstveno spoznanje. Skoraj truizem je trditev, da sta filozofija in teorija znanosti dosegli najvišji razvoj prav v analitični filozofiji. Že prvotni filozofski program logičnega pozitivizma, ki se je naslanjal na delo Fregeja, Russella in zgodnjega Wittgensteina, je zahteval natančno logično analizo jezikov znanosti in struktur znanstvenih teorij. Čeprav je bil ta cilj podrejen "očiščenju" znanosti od metafizike, je prizadevanje za njegovo uresničenje privedlo filozofe k globjemu in logično preciznemu uvidu v zgradbo znanstvenih teorij. Na to izhodišče so se navezovali drugi filozofi analitične usmeritve, čeprav niso pripadali logičnemu pozitivizmu oziroma so ga kritizirali (na primer Popper in njegovi učenci). Ključno vlogo v razvoju teorije znanosti so igrale raziskave o mejah aksiomatizacije in formalizacije, ki so jih vodili vodilni logiki, ki so bili tudi eminentni predstavniki analitične filozofije (Hilbert, Gödel, Tarski, Church).

Po drugi svetovni vojni je analitična teorija znanosti postala prava metaznanost s samostojnim raziskovalnim poljem in izdelanimi metodami. Poglavitna območja analitične teorije znanosti so: logična analiza jezikov znanstvenih teorij, možnosti in meje formalnih metod v znanosti, logična struktura znanstvenih teorij in znanstvene razlage, razmerje med teorijskim in empirijskim v znanstvenih teorijah, verifikacija in falsifikacija znanstvenih domnev, razmerja med deduktivnimi in nededuktivnimi dokazi, znanstveno znanje. Ne manjka tudi polemičnih razprav o temeljnih filozofskih zastavitvah (npr. razprave o znanstvenem realizmu oziroma antirealizmu), ki združujejo logične, spoznavnoteorijske, ontološke in etične vidike in so sestavni del analitične filozofije znanosti. Filozofi, kot so Willard van Orman Quine, Thomas Kuhn, Hilary Putnam, Bas van Fraassen, so prav s svojimi znanstvenoteorijskimi oziroma znanstvenofilozofskimi deli dali velik prispevek sodobni filozofiji, pojmi, kot so na primer paradigma, znanstvena revolucija, holi-

zem teorij, znanstveni realizem in antirealizem pa so obogatili tudi splošno kulturo in teorijski diskurz.

Racionalni, argumentativni pristop k filozofskim problemom so analitični filozofi že zelo zgodaj razširili s teoretične na praktično filozofijo; danes sta v analitični tradiciji posebno dobro razviti etika in politična filozofija. Kar zadeva slednjo, velja pripomniti, da je politični liberalizem nastal v tradiciji empirizma, z avtorji, kakršen je Mill, in da se je prvenstveno razvil v analitični tradiciji, z današnjimi predstavniki, kot so Rawls, Dworkin in Judith Thompson. Teme iz praktične normativne etike - pravična razpodelitev, človekove pravice, vprašanja življenja in smrti, ki se navezujejo na splav, evtanazijo in genetski inženiring - sodijo v prominentne teme analitične filozofije. Podoben razvoj označuje tudi analitično estetiko.

- Zakaj je v Sloveniji potrebna revija za analitično filozofijo?

  Za to obstajajo vsaj trije razlogi.
  Prvič. Če pogledamo v zgodovino laične filozofije v Sloveniji, potem lahko hitro ugotovimo, da dolga leta ni bilo revije/časopisa, ki bi bila izključno filozofska in ki bi hkrati pomenila prostor dialoga za različne filozofske usmeritve. O potrebnosti take revije se je že kar nekaj časa razpravljalo, vendar do uresničitve take ideje ni prišlo. Namesto tega pa so se pojavili nekatere revije, v katerih so izhajali teksti avtorjev, ki so pripadali zgolj (izključno) posameznim filozofskim "šolam". Zato je tudi za analitično filozofijo postala takšna revija nujna zahteva, saj je le na ta način lahko zagotovljen tudi njen nadaljnji razvoj.
  Drugič. Ukvarjanje s filozofijo v analitičnem slogu ima v Sloveniji že določeno tradicijo. Slovenski analitiki so predvsem poskušali predstaviti domačo produkcijo v tujini in so bili pri tem - ob izdajanju časopisa *Acta Analytica*, ki že nekaj let izhaja v angleščini - dokaj uspešni. Časopis *Analiza* nagovarja domačo publiko. Predstavljal bo svetovne domete analitične filozofije in domačo tvornost.
  Tretjič. Filozofija, ki se razvija v Sloveniji, ima dvojno vlogo. Na eni strani poskuša sodelovati v razvoju svetovne filozofije, na drugi strani pa mora, zaradi pomena slovenske samobitnosti, skrbeti tudi za razvoj slovenske identitete, ki bi bila brez filozofije bistveno osiromašena. Če hoče uresničevati to vlogo, potem potrebuje tudi revije, v katerih se bo razvijala slovenska filozofska terminologija, se zastavljala vprašanja in iskali odgovori, ki imajo izvor v tu in sedaj.

Uredništvo